

МАРКЕТИНГОВІ ЧИНИКИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО МІСТА

© Глинський Н.Ю., 2010

Проаналізовано тенденції економічного розвитку малих і середніх міст Західної України. На підставі аналізу виявлено причинно-наслідкові зв'язки економічного розвитку досліджуваних міст. Також розроблено схему типізації досліджуваних міст з огляду на спеціалізацію їхніх економічних систем за допомогою маркетингового профілю міста. Використовуючи цю схему за основу, виконано міжгруповий та внутрішньогруповий аналіз тенденцій економічного розвитку досліджуваних міст.

The analysis of trends of economic development of Western Ukrainian small and middle cities is carried out in the article. On the basis of this analysis it is discovered reason-result connections of economic development of the investigated cities. The scheme of typification of the investigated according to specialization of their economic systems with the city marketing profile cities is also developed in the article. Using this scheme as a basis, an intergroup and intragroup analysis is conducted.

Постановка проблеми. Зовнішні умови, які визначали розвиток малих та середніх міст Західної України у минулому столітті, відзначались практично повною ієрархічною підпорядкованістю цілей власної діяльності цілям розвитку, визначеним на загальнодержавному рівні. Отже, місцевий розвиток розглядався майже повністю у контексті галузевого підходу до управління економікою: посилена увага з боку державних органів влади та їхнього представництва на місцях приділялась територіям із значними покладами корисних копалин, потенційно багатим на енергетичні ресурси. Саме такий підхід узгоджувався із потребами прискореної індустріалізації країни, економіка якої потребувала значного ресурсного забезпечення для подальшого швидкого розвитку промислового виробництва у загальнонаціональних масштабах.

Саме з цих причин у 50–80-х рр. особливо швидкими темпами розвивались малі та середні міста-центри видобувної та окремих галузей переробної промисловості; як супутники великих об'єктів електроенергетики засновувались та швидко зростали за чисельністю мешканців та рівнем інфраструктури цілі нові міста. Відмінна від інших економічних районів України ресурсна база західноукраїнських територій зумовила розвиток значної кількості міст цього регіону в контексті загальнодержавної політики у сфері сільського господарства, туризму та рекреації.

Зважаючи на вищесказане, вважаємо доцільним аналіз чинників, які мають визначальний вплив на економічний розвиток цих міст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження тенденцій економічного розвитку малих та середніх міст Західної України була приділена значна увага у працях таких вітчизняних вчених, як О.В. Панухник, О.І. Карий та П.М. Мавко. Так, у дисертаційній роботі О.В. Панухник виконано ґрунтовний аналіз рівня соціально-економічного розвитку малих міст Тернопільської області, обґрунтовано механізм стимулювання економічного розвитку малих міст тощо [6].

О.І. Карим та П.М. Мавком у [4] здійснено порівняльний аналіз впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на формування середовища проживання малих міст та великого міста-регіонального центру.

Робота схожого характеру виконана у ході розроблення стратегічних планів соціально-економічного розвитку окремих міст. Значний внесок у цій сфері зробили фахівці таких профільних громадських організацій, як Західноукраїнський регіональний навчальний центр, проекту USAID “Економіч-

ний розвиток міст” та інших. Однак ця робота, як і у попередніх випадках, не мала комплексного, всеохопного характеру, який би давав можливість здійснити узагальнювальні висновки.

З урахуванням вищесказаного, за доцільне вважаємо ширше дослідження чинників маркетингового характеру, що впливають на економічний розвиток малих і середніх міст Західної України.

Формування цілей статті. Цілями статті є:

- аналіз тенденцій економічного розвитку малих і середніх міст Західної України;
- розроблення схеми типізації досліджуваних міст з огляду на спеціалізацію їхніх економічних систем;
- виявлення причинно-наслідкових зв’язків економічного розвитку малих і середніх міст Західної України

Виклад основного матеріалу. Здійснюючи аналіз тенденцій економічного розвитку малих і середніх міст Західної України, треба знайти розумний компроміс між базою аналізу (величиною вибірки дослідження) та його глибиною (структурою статистичних даних, поданих для окремих об’єктів аналізу). Враховуючи це твердження, ми сформуваємо вибірку із двадцяти одного міста, які максимально гармонійно представляють Західноукраїнський економічний район (див. табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика досліджуваних малих і середніх міст Західної України

№ з\п	Місто	Коротка характеристика	Кількість мешканців	Рік заснування	Рік надання статусу міста
1	2	3	4	5	6
1	Болахів	Основою промисловості міста є підприємства, що спеціалізуються на виробництві будматеріалів, переробці шкіри, деревообробці	21,3	1371	1603
2	Борислав	Основна галузь – нафтогазовидобування. Розвинена також легка та хімічна промисловість.	37,9	1387	2 пол. 19 ст.
3	Володимир-Волинський	Районний центр. У місті розвинута харчова деревообробна, меблева та швейна промисловості	38,4	988	1324
4	Дрогобич	Районний центр (в минулому – обласний). Основною галуззю промисловості міста є машинобудування та нафтопереробка.	99,7	1091	сер. 15 ст.
5	Дубно	Районний центр. У місті основним видом економічної діяльності є виробництво продуктів харчування.	38,1	1100	1498
6	Калуш	Районний центр. Переважаючими галузями в економіці міста є машинобудування, нафтохімія (та її похідні).	67,2	1437	1549
7	Ковель	Районний центр. Місто є важливим залізничним вузлом. Розвинені також машинобудування та харчова промисловість	72	1310	1518
8	Коломия	Районний центр. Місто із значним туристичним потенціалом. З промисловості переважають виробництво будматеріалів, деревообробна та меблева галузі	61,0	1241	1405
9	Кузнецовськ	Місто-супутник Рівненської АЕС	38,8	1973	1984
10	Моршин	Відомий бальнеологічний курорт. Основним пром. об’єктом міста є підприємство з виробництва мінеральної води (на основі місцевого джерела).	6,2	1482	1996
11	Мукачеве	Районний центр. Основні галузі промисловості – деревообробка, машинобудування, харчова та текстильна промисловості. Також місто відіграє важливе значення як туристичний центр	82,3	986	1445
12	Новий Розділ	Основними працевластцями міста є підприємства хімічної, харчової, легкої промисловості та машинобудування.	27,9	1953	1963
13	Нововолинськ	Виробнича база міста представлена підприємствами меблевої, харчопереробної та будівельної галузей. Також в місті діють чотири шахти з видобування кам’яного вугілля.	58,0	1951	1957
14	Новодністровськ	Місто-супутник Дністровської ГЕС та ГАЕС	10,3	1973	1993

1	2	3	4	5	6
15	Острог	Районний центр. Місто є важливим науково-навчальним, а також туристичним центром. Промислове виробництво в місті майже відсутнє.	15,4	1100	1795
16	Самбір	Районний центр. У місті розвинена деревообробна промисловість, птахівництво, приладобудування.	34,9	1241	1390
17	Стрий	Районний центр. Важливий залізничний вузол. Основу промисловості міста становлять підприємства швейної, харчової, автомобілебудівної, машинобудівної та будівельної галузей.	60,5	1385	1431
18	Трускавець	Місто – один з найбільших в Україні курортно-рекреаційних центрів. У місті також діють підприємства із виробництва мінеральної води.	29,9	1469	1947
19	Хуст	Районний центр. У місті розвинена легка, харчова та деревообробна промисловості	28,5	1090	1946
20	Червоноград	Місто – важливий центр вугледобувної промисловості. Також розвинуті легка промисловість, машинобудування та виробництво будівельних матеріалів.	83,1	1692	1951
21	Яремче	Основним видом економічної діяльності в місті є надання туристичних послуг. Промисловість в місті майже відсутня.	21,8	1787	1963

Власне опрацювання на підставі [1, 2, 3, 5, 6, 8]

Як видно із табл. 1, чисельність населення у досліджуваних містах коливається від 6,2 тис. до 99,7 тис. ос., 8 із 21 міста належать до категорії середніх, 13 – до категорії малих. 13 міст, окрім певного значення як регіональні економічні центри (осередків), виконують також функції адміністративних центрів відповідних районів.

В умовах централізованої системи управління, характерної для другої половини минулого століття, остаточно сформувалась функціональна профільність економіки малих та середніх міст Західної України. Види економічної діяльності, які її відображають, і донині значною мірою є містоформувальними чинниками практично усіх західноукраїнських міст.

Враховуючи те, що успішність розвитку окремо взятого міста, окрім інших об'єктивних та суб'єктивних чинників, істотно залежить від того, наскільки структура місцевої економіки відображає тенденції розвитку економіки та сучасного поділу праці у національному та міжнародному масштабах, доцільним буде, на наш погляд, здійснити групування міст за спільними характеристиками містоформувальних видів економічної діяльності. Нашою гіпотезою, яку в зв'язку із цим попередньо висуваємо, є припущення про існування спільних ознак, за допомогою яких можна здійснити опис тенденцій розвитку міст, що входять до однієї групи, а отже – виокремити спільні маркетингові чинники, які впливають на їх розвиток.

Як критерій поділу аналізованих міст пропонуємо сформулювати поняття маркетингового профілю міста. Під цим поняттям розуміємо рівень спеціалізації економіки міста на певних видах економічної діяльності, які, стосовно нього, є містоформувальними.

Маркетинговий профіль міста не є стосовно певного міста поняттям сталим у часі та може змінюватись з огляду на чинники як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Наприклад, в економіці Борислава, який на зламі XIX–XX століть сформувався як потужний центр нафто-видобувної промисловості, впродовж останніх років відбуваються поступові структурні зміни, зумовлені вичерпанням природних ресурсів. З іншого боку, у зв'язку із практично повним припиненням видобутку сірки та, відповідно, занепадом на поч. 90-х рр. минулого століття містоформувального щодо таких міст, як Новий Розділ та Новояворівськ, підприємства ДГХП “Сірка”, структура промислового виробництва в цих містах також зазнала істотних змін.

Беручи до уваги сучасний маркетинговий профіль досліджуваних міст, їх можна поділити на:

1. Міста – центри видобувної промисловості: Борислав, Новий Розділ, Нововолинськ, Червоноград.
2. Міста – центри переробної промисловості: Дрогобич, Калуш, Стрий.
3. Міста – центри переробки сільськогосподарської продукції: Болехів, Володимир-Волинський, Дубно, Самбір.

4. Міста – транспортні вузли: Ковель.
5. Міста з промислово-туристичною спеціалізацією: Коломия, Мукачеве, Хуст.
6. Міста – туристично-рекреаційні центри: Моршин, Трускавець, Яремче.
7. Міста – науково-навчальні центри: Острог.
8. Міста – супутники енергогенерувальних промислових об'єктів: Кузнецовськ, Новодністровськ.

У табл. 2 відображено характеристику досліджуваних міст за показниками обсягів реалізованої продукції промисловості та послуг, а також динаміку першого показника.

Як можемо побачити, практично у всіх досліджуваних містах економічна активність зосереджується, більшою мірою, у сферах економіки, пов'язаних з промисловістю. Виняток становлять лише міста, які попередньо зараховано до груп міст–туристично-рекреаційних центрів та міст-транспортних вузлів. Обсяг реалізованих послуг у розрахунку на одну особу у цих містах є значно вищим за аналогічний середньозважений показник в Україні та перевищує (за винятком Моршина) розрахований на одну особу показник обсягу реалізації продукції промисловості. При цьому щодо маркетингового профілю міста, важливим є те, що за структурою реалізованих послуг основними їх споживачами є зовнішні стосовно вказаних міст економічні агенти. Зокрема, в Ковелі, як в одному з найпотужніший залізничних вузлів Західної України, є цілий ряд підприємств, що входять у структуру ДТГО “Львівська залізниця”. Ці підприємства є одними із основних роботодавців у місті (у сфері транспорту і зв'язку в місті зайнято майже 5 тис. ос.) та становлять лівову частку у структурі реалізованих місцевими підприємствами послуг.

Ковель є також потужним промисловим центром. Значний рівень розвитку промисловості характерний для більшості малих і середніх міст, які можна зарахувати до категорії транспортних вузлів (Жмеринка, Коростень, Фастів). Такий стан справ є об'єктивним наслідком використання їхнього вигідного транспортного розташування та розвиненої транспортної інфраструктури.

Економіка таких міст, як Моршин, Трускавець, Яремче, значною мірою зорієнтована на обслуговування зовнішніх туристичних потоків. Так, Моршин і Трускавець є відомими не лише в Україні бальнеологічними курортами. Завдячують вони цьому іміджу наявним в їх межах природним лікувальним ресурсам, запасам мінеральних вод, які, окрім іншого, надходять на вітчизняний та закордонний ринки у вигляді готової продукції як окремі торгові марки. Отже, лише через санаторії ЗАТ “Укрпрофоздоровниця” в Моршині у 2007 році надано лікувальні послуги 36194 відвідувачам. Щодо Трускавця, то, починаючи від 2001, спостерігається стала тенденція до збільшення кількості тих, хто відпочиває у санаторіях і пансіонатах міста. Прогнозується, що у найближчій перспективі їх кількість досягне 200 тисяч.

Таблиця 2

Обсяги реалізованої продукції промисловості/послуг (2008) та індекси обсягу продукції промисловості досліджуваних міст у 2004–2008 рр.

Міста	Роки					Середнє значення	Коефіцієнт варіації	Обсяг реаліз. продукції промисловості, грн.	Обсяг реалізованих послуг, грн.
	2004	2005	2006	2007	2008				
1	2	3	4	5	6	7	7	9	10
Болехів*	96,5	98,0	158,2	123,3	91,6	113,5	21,9 %	3383	75,1
Борислав*	108,7	96,2	88,6	102,3	99,3	99,0	6,7 %	4101	683,4
Володимир-Волинський	69,7	198,5	72,2	121,5	95,7	111,5	42,5 %	11293	566,1
Дрогобич*	106,9	54,3	96,9	98,4	82,3	87,8	21,1 %	19546	2532,6
Дубно	33,6	166,5	100,4	79,2	134,6	102,9	44,4 %	5828	515,5
Калуш	113,7	149,3	119,7	130,2	95,5	121,7	14,6 %	13712	1030
Ковель	117,7	132,2	103,2	102,1	81,4	107,3	15,8 %	3401	5919,2
Коломия	123,2	116,7	104,0	112,6	95,2	110,3	8,9 %	1395	1565
Моршин	144,0	119,6	150,4	150,5	150,1	142,9	8,3 %	36421	23177
Мукачеве	169,0	110,0	79,0	150,0	122,0	126,0	24,9 %	6511	1961,1
Новий Розділ	88,3	201,4	148,5	176,3	104,1	143,7	29,6 %	2769	501,8
Нововолинськ*	135,3	106,4	105,2	142,0	127,5	123,3	12,2 %	20576	503,0

1	2	3	4	5	6	7	7	9	10
Острого	119,2	113,3	108,0	102,3	95,4	107,6	7,7 %	760,4	244,2
Самбір	97,0	102,8	103,9	102,8	126,7	106,6	9,7 %	6042	3641,8
Стрий	121,1	110,3	107,6	102,1	126,7	113,6	7,9 %	8702	5286
Трускавець	98,9	155,4	102,9	128,2	86,9	114,5	21,4 %	2966	23842
Хуст	107,0	123,0	86,0	103,0	100,0	103,8	11,5 %	1220	680,7
Червоноград*	89,3	109,4	123,0	110,5	102,9	107,0	10,3 %	6191	1485,0
Яремче*	96,9	108,4	92,3	145,0	92,0	106,9	18,7 %	255,7	8349
Львів	105,6	110,8	104	114,9	99,2	106,9	5,1 %	9804	8331
Рівне	120,3	110,4	111,7	117,6	85,0	109,0	11,5 %	12062	5816
Івано-Франківськ	106,6	117,9	107,4	140,4	132,4	120,9	11,1 %	12169	5199
Україна	112,5	103,1	106,2	110,2	96,9	105,8	5,2 %	16613	3880

* показник розраховано для відповідних міських рад
Власне опрацювання на підставі [1, 2, 3, 5, 6]

Отже, можна стверджувати, що сфера туристично-рекреаційних послуг є містоформувальною стосовно вищевказаних міст: саме в ній зайнято понад 50 % їх мешканців, а доходи місцевих бюджетів значною мірою також залежать від успішності діяльності підприємств цієї галузі. При цьому, як показують тенденції останніх п'яти років, обсяг реалізованих послуг у досліджуваних містах, об'єднаних в групу туристично-рекреаційних центрів, постійно зростає. Порівняно із 2003 р. цей показник у Моршині збільшився у 2,46, Трускавці – 3,33, Яремче – більш ніж у 32 рази, досягнувши в 2008 р. сумарної величини 143,7 млн. грн., 712,9 млн. грн. та 182 млн. грн. відповідно. Навіть у кризовому 2009 р., за попередніми оцінками, було відмічено зростання приблизно на 10 %.

Доволі неоднорідним є маркетинговий профіль міст, зарахованих до групи “міста з промислово-туристичною спеціалізацією”. Насамперед це зауваження стосується промислової складової економіки цих міст.

Найбільшою потужністю та диверсифікованістю характеризується промисловий комплекс у Мукачеві. Як і в більшості малих та середніх міст, сучасний промисловий потенціал міста сформований навколо підприємств, заснованих за часів Радянського Союзу. Вигідне географічне положення (близькість до кордонів з країнами ЄС та митних переходів з Румунією та Словаччиною, розташування на шляху III пан'європейського транспортного коридору, інших доріг, регіонального значення), ефективні дії як з боку керівництва підприємств міста, так і з боку місцевої влади з пошуку іноземних партнерів та нових ринків збуту дали змогу зберегти значну його частину. Отже, питома вага обсягу реалізованої продукції підприємствами з прямими іноземними інвестиціями в загальному обсязі по місту становить 46 %, а частка лише трьох заводів (ВАТ “Мукачівський завод “Точприлад””, ТЗОВ “Ено-Меблі ЛТД”, СП “Фішер-Мукачево”) у загальному обсязі виробленої продукції по місту досягає майже 80 %. З іншого боку, підприємства харчової та швейної промисловості упродовж останніх років поступово стагнують, переорієнтовують власні виробничі процеси на виготовлення продукції з давальницької сировини.

Диференційовану промислову базу в Коломиї донедавна становили великі державні підприємства машинобудівної, електротехнічної, металообробної, деревообробної, легкої, харчової та поліграфічної галузей промисловості, а також промисловості будівельних матеріалів. Однак складне макроекономічне становище в Україні у 90-х роках негативно позначилося на діяльності підприємств цих галузей загалом та призвело до їх занепаду в місті. Сьогодні найбільшим виробничим підприємством в місті є ЗАТ “Коломийське заводууправління будівельних матеріалів” – виробник керамічної цегли. З іншого боку, для місцевої економіки значну вагу має мале підприємство, зорієнтоване, значною мірою, на обслуговування туристичних потоків, що проходять через місто.

Що стосується аналізу потенціалу промисловості м. Хуст, то, як видно з табл. 2, показник обсягу реалізованої продукції промисловості є меншим за аналогічний показник в середньому по Україні більш ніж в 13 р. (1220 грн.). При цьому 57 % промислового виробництва міста зосереджується у легкій промисловості. Підприємства цієї галузі, відчуваючи проблеми зі збутом

на вітчизняному ринку та використовуючи прикордонне розташування міста, переорієнтували власне виробництво на випуск готової продукції за т.зв. “давальницькою схемою”. Така залежність економіки міста від використання місцевими господарюючими суб’єктами цієї схеми, поряд із позитивними її рисами, в стратегічній перспективі слід трактувати як негатив, оскільки цей підхід зазвичай зумовлює екстенсивне використання наявних виробничих потужностей, невисокий рівень заробітної праці працівників та не дає гарантії довготривалої діяльності. Підприємство в цих умовах, окрім загальних чинників макросередовища, стає залежним від суб’єктивних інтересів іноземного партнера, співпраця з яким не дає гарантії довготривалого збуту продукції.

Щодо індустрії туризму і рекреації в Мукачеві, Коломиї та Хусті, то вона становить вагомую частку маркетингового профілю цих міст, однак туристичні продукти, які може запропонувати кожне з цих міст, об’єктивно не дають змоги говорити про їхню самодостатність. Хоча тут поступово розвивається туристична інфраструктура (готелі, туристичні комплекси, пансіонати), проте наявні в їх межах природно-рекреаційні та історико-культурні туристичні ресурси здебільшого не можуть створити тієї цінності для потенційного їх споживача (туриста, відвідувача), яка б забезпечила його тривале (більше від одного дня) перебування в місті. Багато привабливих з туристичного погляду об’єктів розміщені поза цими містами, в інших населених пунктах, розташованих на відстані одно- чи дводенної поїздки. Тому формування комплексних туристичних продуктів та їх подальше просування не може бути справою лише місцевої влади в досліджуваних містах: очевидною є потреба тісної співпраці на регіональному рівні. Звідси випливає необхідність пошуку можливостей кооперації між органами місцевої влади різних міст, селищ, сіл та з органами державної влади на місцях (районного та обласного рівня).

Добувна промисловість, яка сприяла бурхливому розвитку таких міст, як Борислав, Новий Розділ, Нововолинськ, Червоноград, упродовж довгого часу становила основу економіки цих міст. Більше того, саме відкриттю родовищ корисних копалин завдячують своїм заснуванням Новий Розділ (родовище самородної сірки) і Нововолинськ (поклади кам’яного вугілля) (див. табл. 1). Поступове вичерпання природних ресурсів та/або зниження комерційної привабливості їх видобутку гостро ставлять в умовах сьогодення питання про пошук альтернативної містоформувальної бази для цих міст. Очевидно, в різний час та у різних випадках це питання має різну актуальність для окремих міст.

Зокрема, вугледобувна промисловість і надалі залишається однією з галузей, які формують маркетинговий профіль Червонограда та Нововолинська. Такі чинники, як загальне подорожчання енергоносіїв, яке відбувається упродовж останніх років, актуалізація питання відбудови енергетичної безпеки країни певною мірою підвищують зацікавленість, зокрема комерційну, цим видом діяльності. Однак, розуміючи нетривкий характер цієї економічної бази, місцева влада Нововолинська протягом останніх років вживає активних заходів для приваблення інвестицій в місто.

Отже, як видно із табл. 3, станом на початок 2009 р. показник обсягу залучених прямих іноземних інвестицій досяг 793,3 дол. США/ос., що є навіть вищим за середній рівень цього показника в Україні. Обсяг інвестицій в основний капітал також є одним із найвищих серед досліджуваних міст і навіть за підсумками “кризового” 2008 р. досяг 5150,7 грн./ос. Це сприяло досягненню одного із найвищих показників продуктивності промисловості (див. табл. 2) та найвищого рівня середньомісячної номінальної оплати праці серед досліджуваних міст – понад 1700 грн.

Використовуючи проактивну модель управління, місцева влада Нововолинська ініціює процеси поступової зміни структури місцевої економіки. Хоча в місті нині діють ще 4 шахти (із попередніх 10), однак їхня вагомість для стійкості економічної системи міста не є критичною.

Натомість частка вугледобування у загальному обсязі реалізованої продукції промисловими підприємствами Червонограда залишається значною: за січень–грудень 2009 р. вона становила 43,3 %. Низький рівень залучення іноземних інвестицій (69,4 дол. США/ос.), невисока інвестиційна активність діючих підприємств решти “традиційних” для міста галузей машинобудування, будівельних матеріалів та легкої промисловості (2327,3 грн./ос.), робить економіку міста залежною не лише від вищеописаних чинників далекострочної перспективи, але й значно ослаблює її перед близькими в часі викликами можливих кризових явищ макроекономічного характеру.

**Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) (2008), інвестиції в основний капітал (на одну особу)
підприємств досліджуваних міст у 2000 р. та за період 2005–2008 рр.**

Міста	Роки								
	2000	2005	2006	2007	2008				
					абсолют. показник	2008 / 2000	разом, млн. грн.	ПІІ на кін. року, дол. США	ΔПІІ на кін. року, дол. США
Болехів*	177,6	431,1	604,5	664,7	1728,2	9,7	37,0	122,4	1,01
Борислав*	401,1	927,6	1000,0	1949,9	1514,5	3,78	57,4	25,3	1,03
Володимир- Волинський	242,0	789,8	1369,7	4470,0	4005,3	16,6	152,6	7,0	0,71
Дрогобич*	250,7	1083,2	1463,4	1879,6	3195,1	12,74	321,8	72,4	1,17
Дубно	н\д	523,7	772	4013,3	2855,8	---	108,8	8,86	1,02
Калуш	262,0	1157,1	2567,7	2837,4	4321,0	16,5	291	985,2	1,00
Ковель	161,3	811,6	1412,5	1883,5	2325,8	14,4	155,1	93,9	0,87
Коломия	193,1	422,1	755,7	903,0	2167,7	11,2	131	114,7	1,13
Моршин	н\д	3161,3	11983,9	5741,9	16758,1	---	103,9	221,9	1,00
Мукачеве	586,0	1059,0	1298,0	2918,0	2842,0	4,8	233,6	669,2	1,10
Новий Розділ	н\д	164,9	390,7	422,9	605,7	---	16,9	74,4	1,20
Нововолинськ*	449,1	2902,1	6324,3	8077,4	5150,7	11,5	295,7	793,3	1,09
Острог	н\д	571,3	778,1	1626,4	790,1	---	12,2	6,12	1,05
Самбір	232,1	928,4	613,2	1083,1	1810,9	7,8	62,3	106,6	1,03
Стрий	295,9	1044,6	1525,6	1495,9	2319,0	7,8	140,3	237,0	1,14
Трускавець	598,7	6896,3	6652,2	10655,5	13615,4	22,7	407,1	769,5	1,33
Хуст	н\д	610,0	575,0	1207,0	1257,0	---	39,3	383,2	1,20
Червоноград*	353,8	1014,4	972,3	2021,7	2327,3	6,6	193,4	69,4	1,06
Яремче*	131,5	6540,1	17484,8	14318,8	18019,3	137	382	117,8	1,13
<i>Коефіцієнт варіації</i>	<i>40,0 %</i>	<i>115,9 %</i>	<i>144,1 %</i>	<i>100,9 %</i>	<i>112,0 %</i>	<i>139,1 %</i>	---	---	---
Україна	1601,4	1983,7	2685,2	4064,6	5051,1	9,86	233081	774,2	1,21

* показник розраховано для відповідних міських рад
Власне опрацювання на підставі [1, 2, 3, 5, 6]

Водночас, поступове (у випадку Нового Роздолу – майже повне) згортання господарської активності підприємств видобувної промисловості та суміжних галузей стало причиною істотного погіршення соціально-економічної ситуації в таких містах, як Борислав та Новий Розділ. Станом на 1.01.2009 рівень зареєстрованого безробіття тут – один із найвищих серед досліджуваних міст (4,4 % та 4,3 % відповідно). Інвестиційна активність місцевих підприємств також залишається на низькому рівні (див. табл. 3). Очевидним є те, що економічні системи вищезгаданих міст потребують істотного переформатування своєї структури та побудови нового маркетингового профілю, меншою мірою пов'язаного із традиційними галузями видобувної промисловості. Зрозуміло, що такі зміни не можуть бути здійснені в короткостроковому періоді. Зрозумілим є також й те, що вони не є можливими без управлінського впливу органів місцевого самоврядування як основних суб'єктів маркетингу міста.

Потужними центрами економічної активності в Західній Україні є міста-центри переробної промисловості, такі як Дрогобич, Калуш, Стрий. Різні історичні передумови їх розвитку спричинили формування відмінних за своєю структурою маркетингових профілів.

Основними містоформувальними чинниками в недалекому минулому в Дрогобичі і Калуші стали галузі, тісно пов'язані із переробкою сировинних ресурсів, що розміщувалися у безпосередній близькості до цих міст. Отже, в Дрогобичі основою економіки міста стала нафтопереробна галузь, в Калуші – хімічна (виробництво калійних мінеральних добрив, металевий магній). Надалі ці галузі створили своєрідний мультиплікативний ефект, який дав змогу сформувати диверсифікованішу структуру місцевих економік, пов'язаних, однак, із базовими, у цих випадках, видами економічної діяльності (машинобудування, нафтохімія).

Незважаючи на інтенсивний розвиток промисловості цих міст упродовж попередніх десятиліть, високу продуктивність праці місцевих підприємств та, як опосередкований наслідок цього, перманентне зростання кількості мешканців, в умовах сьогодення економічні системи як Дрогобича, так і Калуша зіштовхнулися зі значними бар'єрами для розвитку. Більше того, цілком ймовірним є сценарій їх стагнації в недалекому майбутньому. Причини цього криються не лише у чинниках макрорівня (таких, зокрема, як світова економічна криза, політична нестабільність в державі тощо), але мають також місцеве підґрунтя. У цьому випадку можна прослідкувати явище конвергенції ознак вищезазначених сценаріїв із ймовірними загрозами розвитку для міст, які відіграють роль центрів видобувної промисловості.

Передумовою появи такого явища є сировинна залежність значного сегмента місцевої економіки міста, який, окрім всього іншого, є моносуб'єктним. Отже, будь-які зміни в ринковій кон'юктурі (як це у є випадку дрогобицького НПК "Галичина" – нафтопереробного підприємства, яке нині під загрозою закриття), загроза техногенної катастрофи (що спричинила зупинку калуських ДП "Калійний завод" та ЗАТ "Магній", повністю залежних від місцевої сировини), чинники іншого характеру становлять безпосередню небезпеку для стійкості економічних систем цих міст.

На цьому фоні економіка Стрия, як одного із промислових центрів регіону, формувалася, великою мірою, завдяки вигідному географічному розташуванню міста: близькість до Львова, добре комунікаційне сполучення (як автомобільне, так і залізничне) з іншими обласними центрами та прикордонний чинник сприяли диверсифікованому розвитку економіки міста. Сьогодні вона представлена сферою транспортних послуг (Стрий є одним із важливих залізничних вузлів Західної України), машинобудуванням, автомобілебудуванням, виробництвом будівельних конструкцій, швейною, меблевою, харчовою промисловістю та іншими видами економічної діяльності. Такий диверсифікований маркетинговий профіль міста забезпечив його стабільний розвиток упродовж останніх років: як видно з табл. 2, коефіцієнт варіації індексів обсягу промислової продукції за період 2004–2008 рр. є найменшим серед міст, в яких цей показник мав сталу позитивну динаміку.

Однією з найбільших за чисельністю груп міст в Західній Україні є група міст, зарахованих до міст-центрів переробки сільськогосподарської продукції. Їх економічний розвиток як в минулому, так і в сучасних умовах великою мірою визначається сировинною спеціалізацією прилеглих сільськогосподарських територій.

Внаслідок занепаду, який спостерігався протягом 90-х років у сільському господарстві, значна кількість міст, зарахованих до цієї групи, постала перед проблемою істотного обмеження у розвитку власної економічної бази. Займаючи, з тих чи інших причин, гіршу конкурентну позицію відносно інших господарюючих суб'єктів, велика кількість місцевих підприємств, орієнтованих на переробку сільськогосподарської сировини та обслуговування господарської діяльності на прилеглих сільських територіях (ремонт сільськогосподарської техніки на базі вузькоспеціалізованих ремонтно-механічних заводів, постачання паливом, насінням, забезпечення складських функцій, капітальне будівництво тощо), збанкрутували або знизили свою економічну активність до мінімуму.

Отже, не знайшовши альтернативи "традиційному" маркетинговому профілю, замкненому межами адміністративних районів, економічні системи таких міст переважно перебувають протягом останніх років у стані перманентної стагнації. До міст з вищеописаною характеристикою можна зарахувати Борщів, Буськ, Іршаву, Радехів, Тлумач та інші.

Функціональна роль, яку ці міста відіграють у регіональному поділі праці, зводиться до виконання ними ролі адміністративних центрів відповідних районів та забезпечення соціального обслуговування їх населення. Остання функція є іманентною властивістю міст цього типу, породженою системою розселення, що склалася на певній території. Тому, певною мірою, ця функція є гарантією підтримання мінімального рівня життєдіяльності цих міст, однак вона не може забезпечити їх подальший розвиток на економічно обґрунтованій основі. Часто основним роботодавцем у таких містах є державні установи: місцеві органи державної влади, заклади сфери охорони здоров'я, освіти, соціального захисту населення тощо.

Водночас, економіка тих міст, яка і сьогодні спирається на ефективно діючі підприємства, зайняті в сфері переробки сільськогосподарської продукції, також не відзначається стабільністю. Як

свідчать дані, подані в табл. 2, найбільше коливання індексу обсягів продукції промисловості спостерігається саме у таких містах: розрахований на підставі даних попередніх п'яти років коефіцієнт варіації у випадках Володимира-Волинського та Дубна перевищує 40 %, у випадку Болехова – 20 %. Рівень офіційно зареєстрованого безробіття у цій групі міст коливається в межах 3,3–4,9 %, що також є порівняно високим показником. Такі дані вказують на те, що робота промислових підприємств вищезгаданих міст упродовж аналізованого періоду не відзначалась стабільністю.

Так, молочна та цукрова галузі, які донедавна становили (частково становлять і в сучасних умовах) значну частину економічної бази таких міст, як Володимир-Волинський, Дубно та Самбір, перебувають сьогодні в складних умовах. Нестача сировини, зменшення попиту і, як наслідок, загострення внутрішньогалузевої конкуренції, інші чинники призводять до того, що більшість підприємств цих галузей працюють нестабільно. Так, припинили практично будь-яку господарську активність цукрові заводи в Дубно і Самборі, у 2009 р. зупинився на реконструкцію завод у Володимирі-Волинському, значно зменшились обсяги виробництва на ВАТ “Молокозавод “Самбірський”” та призупинив свою діяльність ВАТ “Володимир-Волинський комбінат молочних продуктів”. Багато місцевих підприємств, що представляють інші галузі переробної промисловості, у кризовий період 2008–2009 рр. також потерпіли від дії таких негативних факторів, як втрата зовнішніх ринків збуту, обмеження кредитування, курсова нестабільність тощо.

Свою чергою, залежність місцевої економіки від діяльності окремих великих містоутворюючих підприємств цих галузей безпосередньо відображалась на показниках, що характеризують тенденції місцевого економічного розвитку.

Особливості економічної бази, відмінне становище, яке посідають такі міста, як Острог, Новодністровськ та Кузнецовськ, не дають змоги розглядати маркетинговий профіль цих міст у межах груп, про які йшлося вище, та вимагають їх відокремленого аналізу.

Острог, враховуючи специфіку його маркетингового профілю, визначено як місто-науково-навчальний центр. Незважаючи на те, що в місті відсутні великі промислові об'єкти, Острог є відомим як місце розташування Національного університету “Острозька академія” – одного із найбільш відомих та престижних вищих навчальних закладів України. В цьому закладі, який є своєрідним “обличчям” міста, щороку навчається в середньому близько 2 тис. студентів зі всієї України та з-за кордону. Отже, надаючи освітні послуги (у вузькому розумінні цього поняття) студентам (клієнтам), НУ “Острозька Академія” створює усталений вже впродовж довгого періоду маркетинговий профіль міста.

Основу економічної бази Новодністровська та Кузнецовська становлять великі енергогенерувальні підприємства: Дністровська ГЕС і Рівненська АЕС. Як заснування, так і подальший розвиток цих міст у довгостроковій перспективі практично повністю пов'язується із діяльністю та обслуговуванням цих промислових об'єктів. Господарська активність у межах інших видів економічної діяльності здійснюється, як правило, малими підприємствами і більшою мірою спрямована на задоволення внутрішнього попиту в вищезгаданих містах. Отже, економічні системи цих міст є порівняно стійкими до впливів зовнішнього середовища, оскільки існуванню містоутворюючої бази на тривалий період майбутнього не загрожують вагомими, з погляду ймовірності настання, ризики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, відзначимо, що аналіз маркетингових профілів досліджуваних міст у межах запропонованого поділу на групи дає змогу виділити певні схожі чинники, які впливають на економічний розвиток цих груп міст як уніфікованих одиниць аналізу. Однак на розвиток малих і середніх міст Західної України впливають також чинники кон'юнктури на певних товарних ринках, чинники політичного, економічного та правового характеру, що є індивідуальними для окремих міст з огляду на їх місце розташування, структуру маркетингового профілю та інші характеристики.

Перспективним напрямом для подальших наукових досліджень є аналіз впливу тенденцій розвитку економічних систем міст, які є центрами відповідних регіонів, на формування та ефективність діяльності містоутворювальної бази малих і середніх міст Західної України. У межах цього дослідження доцільним є використання міждисциплінарного підходу, який дав би змогу здійснити комплексний аналіз широкого кола взаємозв'язків, які існують між цими населеними пунктами.

Необхідним також у майбутньому є глибокий аналіз та перевірка припущень щодо чинників впливу зовнішнього та внутрішнього середовища малих і середніх міст на стійкість їх економічних систем в умовах кризових явищ макроекономічного характеру.

1. Волинська область 2008. Статистичний щорічник. – Луцьк: Волинське обласне управління статистики, 2009. – 460 с. 2. Закарпатська область 2008. Ч. 2. Статистичний щорічник. – Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 2009. – 460 с. 3. Івано-Франківська область 2008. Ч. 2. Статистичний щорічник. – Івано-Франківськ: Івано-Франківське обласне управління статистики, 2009. – 460 с. 4. Карий О.І. Аналіз впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на формування середовища проживання українських міст / Карий О.І, Мавко П.М., Глинський Н.Ю. // Економічний простір 2008. – № 20/2. – С. 72–83. 5. Львівська область 2008. Ч. 2. Статистичний щорічник. – Львів: Львівське обласне управління статистики, 2009. – 460 с. 6. Панухник О.В. Організаційно-економічний механізм розвитку малих міст у територіально-господарській системі регіону (на прикладі Тернопільської області): дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.10.01: захищ. 12.05.2005: затверджена 23.10.2005 / Панухник О.В. – Львів, 2005 – 221 с. 7. Рівненська 2008. Ч. 2. Статистичний щорічник. – Рівне: Рівненське обласне управління статистики, 2009. – 460 с. 8. <http://www.miska-rada.com.ua/index/0-7> (22 лютого).

УДК 658.7+65.012.34

О.Б. Гірна, Б.В. Шевців, Л.В. Іванська
Національний університет “Львівська політехніка”

ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ УПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЙ ЛОГІСТИКИ

© Гірна О.Б., Шевців Б.В., Іванська Л.В., 2010

Розкрито сутність концепції Just-in-time (JIT) та подано піраміду ключових факторів, які лежать в її основі. Висвітлено основні аспекти концепції Lean Production (LP) та доведено ефективність взаємодії цих двох концепцій з системою KANBAN. Підкреслено важливість формування системи цінностей в усьому ланцюгу поставок на основі використання цих концепцій та окреслено можливості їх реалізації на підприємствах України.

Essence of conception Just-in-time (JIT) is exposed and the pyramid of key factors which lie in its basis is presented. The basic aspects of conception Lean Production (LP) are presented and efficiency of co-operating between two conceptions and the system of KANBAN is well-proven. Importance of forming the values system on the whole supply chain on the basis of the these conceptions use is underlined and the possibilities of their realization on the Ukraine's enterprises is carried out.

Постановка проблеми. Зміни, які супроводжують вступ України в ринкову економіку, вимагають використання нових підходів до управління процесами постачання, виробництва та збуту готової продукції. Здійснювати це необхідно на засадах логістики, на принципах якої сьогодні формують свою діяльність підприємства розвинених країн, а також провідні вітчизняні підприємства. Впровадження концепцій логістики дає більші можливості у сфері спеціалізації, зниженні витрат, покращанні результативності діяльності, а також швидкості і гнучкості реагування на потреби кінцевих клієнтів, ніж би це було можливим на підприємстві, яке функціонує на основі традиційних підходів.